

Foto: Dino Cetinić

NEKOLIKO ZANIMLJIVIH RIJEČI

*Na margini Rječnika govora
Blata na Korčuli*

Petar Milat Panža
Horvačanska cesta 176
HR-10000 Zagreb
petar_milat@yahoo.com

Primljeno: 8.4.2018.

UDK 81'282

Sažetak: U članku je potanje opisano nekoliko starih blatskih riječi iz Rječnika govora Blata na Korčuli. Nije uobičajeno natuknice u rječniku naširoko objašnjavati, definicije su sažete. Međutim, natuknice nisu u rječnik „pale s neba“, pa tako ni one u Rječniku govora Blata na Korčuli. One imaju svoje podrijetlo, mijenjale su se kroz povijest, gubile su osnovna, a stjecale nova značenja. Jednom riječju, riječi su živi stvorovi, koji se rađaju, mijenjaju, a nažalost i umiru, poglavito riječi iz lokalnih govora kao što je govor Blata, a i ostali lokalni govori na otoku Korčuli i šire. Ako djeca ne znaju lokalni govor, on nema budućnosti! Stoga ovu nematerijalnu baštinu valja zabilježiti za one naraštaje koji je neće poznavati, a neće imati ni od koga čuti je i naučiti!

Ključne riječi: yōbēl, oblata, ammontare, očo, pëcibokunič, beštīmija, prsūra, mudante, škātule-bātule, skalōnja, hānjule

Rječnik govora Blata na Korčuli

Objavljen je u nakladi Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Predstavljen je u lipnju 2015. u Blatu, potom na Interliberu u Zagrebu iste godine, zatim u lipnju 2016. u Novinarskom domu Blačanima i prijateljima Blata u Zagrebu te u prosincu 2016. Blačanima i prijateljima Blata u Splitu prigodom njihova godišnjeg okupljanja. Donosi velik broj blatskih riječi, od kojih je većina još uvijek u uporabi, ali ima i onih koje su odavno nestale iz blatskoga govora. Pojava da riječi nestaju iz lokalnoga govora neće se zaustaviti, pa će doći vrijeme, ne tako skoro, ali će ipak doći, kada će lokalni govori nestati!

Malo je riječi u Rječniku potanje objašnjeno, definicije su većinom sažete jer rječnik nije ni leksikon ni enciklopedija. Međutim, siguran sam da bi mnogi Blačani i drugi čitatelji kojima je jezična baština na duši željeli znati nešto više o pojedinim riječima od onoga što je navedeno u Rječniku! Stoga sam za Radio Blato izabrao neke blatske riječi, izreke i nadimke, potanje sam ih objasnio i snimio za emitiranje. Urednici i spikeri na Radio Blatu su svaku snimljenu riječ prikladno dopunili uvodnim tekstovima, blatskim ćehlicama, izvodima novosnimljenog izvornog blatskoga govora ili onoga sa CD-a koji prileži Rječniku te glazbenim brojevima mahom blatskog i dalmatinskog klapskog melosa i tako složili emisije pod nazivom *Blaske beside!* Prema riječima mnogih Blačana, emisija je veoma dobro primljena i rado se sluša. Emitira se jednom mjesečno, s time da se prethodni dan reemitira ona iz proteklog mjeseca! U ovom su članku riječi i izreke, neznatno izmijenjene i dopunjene u odnosu na radijske tekstove.

Jubilêj

Riječ je o staroj blatskoj riječi, danas izvan uporabe u povijesnom značenju, koju nalazimo u starim pisanim izvorima, a znači sveta godina!

Tako u kronici pod nazivom *Libro od dogagajih* (ili na talijanskom „Libro da memorie“, kako stoji na potkorici izvornika), što su je od 1834. do 1904. godina pisali članovi obitelji Ostoja, za 1901. godinu piše sljedeće: *...stāvili su kríž od jubilêja u kapèlu Svētē Vicēnce... Ovò je otvorí Svētò godišće*

svēti Otàc Pàpa Leo XIII. Ovò je otvorí još pasàno godišće na Bādñjī dān, ali nī bī otvorí prošćēnje... Iz ovoga se daje razabrati da je godina 1900. bila Sveta godina!

U katoličkoj crkvi sveta godina pada svakih 25, po Starom zavjetu svakih 50 godina, i tijekom koje se udjeljuje vjernicima opći oprost. Prva Sveta godina je bila 1300., a proglasio ju je papa Bonifacije VIII. Opći oprost se udjeljuje po stanovitom postupku! Papa Bonifacije VIII je bio odredio da se sveta godina obilježava svakih 100 godina. No, žitelji Rima su zahtijevali da se razdoblje skрати, pa ga je papa Klement VI smanjio na 50 godina. Tako je 1350. godina bila proglašena svetom. Papa Urban VI želio je da sveta godina bude svake 33 godine, prema trajanju Kristova života. Bilo je još promjena tijekom povijesti, a najzadnja je da se redovna sveta godina obilježava svakih 25 godina!

Pored redovnih bilo je i nekoliko izvanrednih svetih godina. Tako je Papa Franjo 11. travnja 2015. godine proglasio izvanrednu Svetu godinu posvećenu milosrđu, pod geslom „Milosrdni poput Oca“, koja je trajala od 8. prosinca 2015. do 20. studenog 2016.

Prigodom Svete 1450. godine tadašnji papa je dao iskovati zlatnik (‘zlatni jubilej’) koji je vrijedio tri dukata!

Riječ „jubilej“ u značenju sveta godina u blatski je govor ušla iz talijanskog jezika od [anno del] giubileo, što potječe od crkvenolatinskog „annu iubileu“, a što je u vulgarnom latinskom postalo „anno di giubilo“. Valja dodati da se u talijanskom jeziku sveta godina naziva još i „anno santo“! Podloga riječi jubilej je hebrejska riječ yōbēl što znači *jarac*, stoga što je židovska svečanost svete godine bila najavljavana zvukom koji se proizvodio puhanjem u jarčev rog!

Lumblīja

Kolač koji se tradicionalno peče za Sve svete i Dušni dan. Riječ lumblīja nastala je od latinske riječi oblata, a to je particip perfekta ženskoga roda glagola offerre koji znači *nositi pred koga, prinijeti, ponuditi, žrtvovati*. U srednjovjekovnom latinskom poimeničen particip oblata znači *žrtva, prinos, dar, poklon*.

Riječ lumblija se pojavljuje u brojnim inačicama na hrvatskoj strani Jadrana: *boblija*, *bublija* (na Murteru je to uskršnji kolač), *iblija*, *lumlija* (u Komiži je to vrsta kolača s bademima i suhicama), *oblica*, *oblija* (na Cresu i Krku to je tradicionalni slatkiš za Dan mrtvih), *oblja*, *ublija*. Od iste latinske riječi oblata imamo i riječ oblanta, u uporabi u liturgiji.

Akademik Vojmir Vinja, po majci Korčulanin, utvrdio je da je lumblija nastala pučkim putem, a potvrda za to je ispadanje slova /t/ iz nastavka /-ata/ u latinskoj riječi oblata. Tu pojavu vidimo u starofrancuskim riječima: *oblee*, *obleie* i *oublee* kao nazivima za sitno pecivo, potom u španjolskoj riječi *oblea*, u portugalskoj *obreia* te u katalonskoj *oblia*. Neki su tvrdili da u talijanskom postoji riječ *oblia* za isto značenje, no te imenice nema u talijanskom jeziku (riječ postoji kao glagolski oblik od glagola *obliare zaboraviti*, koji nije u uporabi u govoru, gotovo ga je u potpunosti istisnuo glagol *dimenticare* za isto značenje). To ipak ne znači da Talijani ne pripremaju lumbliju! Dapače, za Sve svete i Dan mrtvih kolač sličnog sastava nazivaju „pan dei morti“, a na Korzici „pain des morts“ ili na korzikanskom narječju „panu di i morti“ (*kruh u spomen umrljih*).

Riječ lumblija se pojavljuje u brojnim inačicama na hrvatskoj strani Jadrana: boblija, bublija (na Murteru je to uskršnji kolač), iblija, lumlija (u Komiži je to vrsta kolača s bademima i suhicama), oblica, oblija (na Cresu i Krku to je tradicionalni slatkiš za Dan mrtvih), oblja, ublija.

U novije vrijeme nailazimo na podatak da je riječ lumblija u blatski govor ušla za francuske okupacije otoka Korčule od 1805. do 1813. godine od fr. gl. *oublier* (*zaboraviti*). To je znanstveno neutemeljeno – lumblija je mnogo ‘starija’ od francuske okupacije otoka, ali prolazi kao marketinški mamac za

turiste kojima stručno objašnjeno podrijetlo riječi uglavnom ništa ne znači a ljubavna priča ostavlja snažan dojam! Giordano Bruno je rekao: „Se non é vero, é ben trovato“ - *Ako nije istinito, dobro je smišljeno!* Uostalom, tko može sa sigurnošću tvrditi da zaljubljeni francuski vojnik – pekar, na odlasku iz Blata, nije svojoj ljubljenoj Blajki ispekao kolač te joj ga, zajedno s poljskim cvijećem, dao uzviknuvši „ne m’oubliez pas“, pa su neki naši pretci u tome čuli lum-bli-ja, lum-bli-ja! To čak ima i stanovitog smisla: „ne m’oubliez pas“ znači *ne zaboravite me* (u to su doba muškarci ženama govorili „vi“), a to je u stvari popularni francuski naziv za cvijet potočnicu, spomenak, nezaboravak, plavomilje, simbol uspomena, nade, sjećanja, ljubavi što nikada ne umiru. Oni koji su čitali roman *Ljubavnik Lady Chatterly* vjerojatno će se sjetiti da je potočnica bila znak seksualnog zova između ove dame i njezina ljubavnika! Talijani je zovu „nontiscordardimé“, Nijemci „Vergissmeinnicht“, a Španjolci „nomeolvides“. Legenda kaže da naziv potječe iz vremena kad je Bog davao imena biljkama, pa je jedna biljčica Bogu navodno rekla *ne zaboravite me*. Na to je Bog kazao: tako ćeš se zvati! Latinski naziv potočnice je *Myosotis arvensis*. *Myosotis* je riječ iz grčkog, a znači *mišje uho*. To se ogleda i u našim narodnim nazivima ove biljke: mišja ditelina i djetelina mišja!

Mûnda

Zakupljeni ples u vrijeme poklada. Riječ je češće u uporabi u množini *mûnde* u značenju *plesne večeri u vrijeme poklada*, koje organiziraju kolovöje, kojom se prigodom izvode i starinski plesovi, u posebno udešenim salama, uz harmoniku butunjaru i kantu. Pisani blatski izvori kažu da su u prošlosti *munde* održavane u čak 24 sale, većinom u privatnim kućama!

Pravila su da se svaka *munda* plaća, redovna i izvanredna! Dok zakupac *munde* pleše, ostali mogu samo gledati! Žene koje nisu plesale obično su stajale sa strane, a neke i ispod ogledala – „balarfne pod zdřcalon“!

U pojedinim pisanim dokumentima stoji da lik *mûnda*, množina *mûnde*, dolazi od talijanske riječi *munte rezervirati, zaokupirati*. Taj podatak nije točan: naime, riječ *munte* ne postoji u talijanskom

jeziku (osim kao particip perfekta ženskoga roda od glagola mungere *musti, pomusti, izmusti*), a i da postoji, ne bi mogla imati navedena značenja jer nije glagol.

Riječ *mûnda*, zapravo, potječe od latinskoga glagola *ammontare*, koji je u starotalijanskom imao oblik *montare*, što je dalo imenicu (deverbal – izvedenica iz glagola) *monta*, a znači *porast* (cijene), *povećanje* (naknade). U modernom talijanskom jeziku *monta* znači opasivanje, sparivanje životinja, tako se, primjerice za *pastuha* kaže „stallone da monta“, a za *bika* „toro da monta“!

Opisujući talijanske jezične utjecaje na hrvatski jezik naših starih pisaca, Fran Kurelac 1872. u radu pod nazivom „Vlaške riječi u jeziku našem“ bilježi izraz *muntati* u značenju *prodati na muntu* za koju kaže da je to „kličba na višje, na nižje“, dakle, dražba. Neka vas ne zbuni što Fran Kurelac piše *vlaške riječi*, misleći pritom na talijanske riječi! Naime, Kurelac Talijane naziva Vlasima, to je bio tadašnji naziv za Talijane. Odatle u Zagrebu Vlaška ulica – to je bila ulica talijanskih obrtnika i trgovaca! Usputno napominjem da Talijane i Italiju i drugi Slaveni slično zovu: primjerice, Poljaci Italiju zovu *Wlochy*, Slovenac Talijana zove *Lah*. I Mađari su preuzeli od Slavena isti naziv, pa Mađar danas Talijana naziva *Olasz*, a Italiju *Olaszország*, u prijevodu *zemlja Talijana*. Još jedna zanimljivost: talijanski *rizling*, vino koje se u Hrvatskoj naziva *graševina*, neki zovu *laški rizling* (tj. *vlaški*, odnosno - talijanski)!

Riječ mûnda, zapravo, potječe od latinskoga glagola ammontare, koji je u starotalijanskom imao oblik montare, što je dalo imenicu (deverbal – izvedenica iz glagola) monta, a znači porast (cijene), povećanje (naknade).

Glagol *muntät* danas u blatskom govoru znači *pomaknuti se, pomicati prema naprijed, pokrenuti se, ubrzati korak, koraknuti, požurivati koga da*

ubrza korak. Dakle, ista je motivacija: napredovanje, kretanje prema naprijed, kao prema nečem višem! Ponegdje u Dalmaciji *izmuntati* znači *prodati na muntu, licitaciju*.

Slično je i u starofrancuskom: *monte* je, među ostalim, *cijena, iznos* (u modernom francuskom *montant*), a *monter* znači *vrijediti* (u modernom francuskom *valoir*). U mletačkom narječju *montar* znači *vrijediti, iznositi*, ali i *sparivati* (*o životinjama*). U tršćanskom narječju *montar* znači *popeti se, penjati se; uspeti se, uspinjati se; uzaći, uzlaziti*, prema francuskom *monter* za isto značenje!

Oćo ve'!

U Rječniku je objašnjeno da je to uzvik u značenju *čuvaj (se), oprez, pazi, pripazi, gledaj, pogledaj*.

Izvorno je to bio uzvik „ocio de soto“ *pazi, pazite* kao upozorenje koje su radnici na radilištu davali jedni drugima kada se s visine spuštao ili bacao kakav teret, ili kad je valjalo izmaknuti kakav podupirač. Izreka je kasnije poprimila značenje upozorenja o opasnosti u doslovnom i prenesenom smislu. Riječ nam je došla iz tršćanskog narječja: *ocio* znači *oko*, *ve'* je skraćeno od *vedi gledaj* ili se radi o blatskoj prilagodbi talijanskog uzvika *eh* u značenju *gle, hej, ej, o!*

Pod istim nazivom *OCIO DE SOTO!* u Trstu je 4. svibnja 1919. počeo izlaziti satirički tjednik kojemu je urednik bio pisac *Teodoro Finzi*, autor djela *Cannonate*, objavljenog 1910. godine.

Valja podsjetiti na povijesne okolnosti u to vrijeme, nakon Prvoga svjetskog rata! Dana 28. lipnja 1919. bili su sklopljeni Versajski mirovni ugovori između pobjednika, tadašnjih Saveznika (sile Antante) i poraženih Centralnih sila (Njemačka i Austro-Ugarska). Na strani Saveznika, dakle pobjednika, ratovala je i Italija, koja se Antanti priključila sredinom 1915. godine, i koja nije bila zadovoljna tijekom pregovora koji su prethodili Mirovnim ugovorima. Naime, tadašnji predsjednik SAD-a *Wilson* proklamacijom talijanskom narodu tražio je da se Italija odrekne posezanja prema Rijeci! On je tvrdio da grad Rijeka svojim položajem ne može nikako biti talijanska luka, odnosno da je

ona prirodna luka sjeverne, istočne i sjeveroistočne Europe. Stoga su Versajski mirovni ugovori i američki predsjednik Wilson bili stalno na ciljniku ovog satiričkog tjednika, s idejom kako je pobjednička Italija u stvari oštećena ovim Ugovorima! Italija je to doživjela kao „osakaćenu pobjedu“ – vittoria mutilata, kako su je Talijani nazivali! Nezadovoljstvo su izrazili mnogi, a najkonkretniji je bio talijanski pjesnik, pustolov i bonvivan Gabriele D' Annunzio – duhovni otac Benita Mussolinija - koji je sa svojim arditima zauzeo Rijeku 11. i 12. rujna 1919. D'Annunzio je htio ispraviti tu navodnu nepravdu! U Rječniku ćete pod natuknicom „ardit“ naći da su također nezadovoljstvo izrazili što je otok Korčula pripao Kraljevini SHS, pa su pučanstvo letcima iz aviona obavještavali da će Korčulu vratiti pod okrilje Italije.

Izvorno je to bio uzvik „ocio de soto“ pazi, pazite kao upozorenje koje su radnici na radilištu davali jedni drugima kada se s visine spuštao ili baca kakav teret, ili kad je valjalo izmaknuti kakav podupirač. Izreka je kasnije poprimila značenje upozorenja o opasnosti u doslovnom i prenesenom smislu.

Pëcibokunič

Znači komadić, manji komad, a istoznačnica je „pëcibokunčič“. Ova riječ je u stvari tautološka složenica od dviju mletačkih riječi istog značenja: i „pezzo“ i „bocon“ znače isto - *komad*.

Međutim, potanja analiza ovih dviju riječi kaže da su „pezzo“ i „bocon“ tek djelimice istoznačnice, dakle nisu potpuno zamjenjive! Pogledajmo kako to izgleda u talijanskom: za rezervni, zamjenski dio, primjerice automobila, kaže se „un pezzo di ricambio“, a nipošto „un boccone di ricambio“! Ali posve je svejedno hoćete li za komad kruha reći

„un pezzo di pane“ ili „un boccone di pane“! Dakle, „pezzo“ i „boccone“ istoznačnice su jedino kada se radi o prehrambenim artiklima!

Valja svakako istaknuti da se riječ pëcibokunič iznimno rijetko rabi u jednini i kao imenica! Posve sigurno nikada nećete čuti Blaćanina da kaže, primjerice, *daj mi dva pëcibokunića*, reći će *daj mi dva bokunića ili bokunčiča*! Ali može kazati *molajte pëcibokuniće i čapaj se onega bokuna*, iako je uobičajenije kazati bokuniće ili bokunčiče a ne pëcibokuniće!!

Prava uporaba riječi pëcibokunič dolazi u priložnoj ulozi: „napëcibokuniće“. I u talijanskom jeziku je isto prilog: „a pezzi e bocconi“!

Značenja su brojna: malo pomalo, na preskokce, s prekidima, u odlomcima, u obrocima. Kad mi Blaćani kažemo za nekoga ...*da fatiga na počinke*, Talijan će kazati ...*che fa un lavoro a pezzi e bocconi*, dakle, prevedeno *fatiga* napëcibokuniće. Ako Blaćanin *plaća neki dug u obrocima*, malo pomalo, *dio po dio*, Talijan to ...*paga a pezzi e bocconi*, dakle, prevedeno *plaća* napëcibokuniće! Kad Blaćanin ...*ji pomalo*, *kako da ni gladan*, Talijan ...*mangia a pezzi e bocconi*, dakle, prevedeno *ji* napëcibokuniće!

Beštímija

Psovka, od talijanske riječi „bestemmia“. U Rječniku je navedeno da su psovke nekada bile raznovrsne, ponekad i inovativne, danas se najčešće zamjenjuju eufemizmima. Eufemizam je figura kojom se jedna riječ zamjenjuje drugom ali u blažem obliku, iz različitih motiva: radi pristojnosti, da bi se izbjegli vulgarni izrazi ili teške psovke, poglavito one u kojima se pojavljuje riječ Bog. Tako se Bog zamjenjuje riječju *bor*, ali ima i drugih inačica ili kombinacija, sve s idejom ublažavanja: ...*bënti tōga, nëcū Bōga, jārca gūca, jārca gūdu, bōgaremi, bogareti, bognareti* (ubacivanjem *l-re-* / ublažava se učinak kletve ili psovke); zatim, *Bōg te ne ubi, bōrami, bōrati*. Nadalje *grebënti, pa hlōspëti*, zatim *hodī spät, hodi lëzi, hodi u smōkve* – sve su to blaži oblici psovki. *Isūpertati* zamjenjuje Isukrstati. *Mrāv òdnī...* umjesto Vrag odni... *Na ti rōge! Evo ti rōge!* To nije samo tradicionalni oblik osvete pokazivanjem rogova prstima, već određena

zamjena za brutalniji način komuniciranja. *Oštrigèta* je zamjenska psovka za „oštiju“, *Pòbognjice* zamjenjuje „Poboga“. *Pòrko dîo* kao psovka nije vulgarna, odnosno ne doživljavamo je vulgarnom kada je izgovorena na stranom jeziku, a ima snažan stilski pečat, puno snažnije djeluje od hrvatskog prijevoda „Svinjo Bože“ koja znači isto, a krajnje je teška i izrazito vulgarna! Koliko je *Pòrko dîo* teška psovka govori i činjenica da i u talijanskom jeziku postoje eufemizmi za nju: *corpo de bio*, *corpo de Baco* i dr. Za nekoga tko često govori *porko dio* nećemo nikada reći da je psovač - beštimadur! Isto je i sa psovkom *porka madona*, što je istinski teška psovka jer se pod pojmom *madona* razumijeva Majka Božja, a *porca* ima više značenja, među inim i značenje kurva! *Sapramèntati!* zamjenjuje „Sakramentati“. *Tògati* se govori umjesto „Bogati“. *Zaonèga* je zapravo prikriveno „Zaboga“, ali mnogo suptilnije i uljudnije. *Za pasà gūca*, *Za pasà tovàra*, *Za pàsju gūdu*, *Za jàrca gūca*, *Za jàrcu gūdu* – sve su to eufemističke tvorbe koje zamjenjuju mnogo teže i nepristojnije psovke, u kojima bi posve sigurno bili Bog, Isus ili Majka Božja!

Pòrko dîo kao psovka nije vulgarna, odnosno ne doživljavamo je vulgarnom kada je izgovorena na stranom jeziku, a ima snažan stilski pečat, puno snažnije djeluje od hrvatskog prijevoda „Svinjo Bože“ koja znači isto, a krajnje je teška i izrazito vulgarna!

Eufemizme rabimo ne samo u psovkaama već i u drugim jezičnim konstrukcijama: primjerice *izgubìt dītè* znači pobaciti, *grūbā bōlèst* je rak, tumor, *ovā mojā* je moja žena, *ovī mōj* je moj muž! Ima toga još. Primjerice, laž je svjesno izrečena neistina ili obmana. Neistina je eufemizam za laž, tako kaže Anić u Rječniku hrvatskog jezika, odnosno ublaženi izraz za laž! Eufemizmi su „pozitivno“ obilježene riječi (neistine), a zamjenjuju „negativno“ obilježene

riječi (laži). Eufemizmi su riječi koje se pojavljuju umjesto riječi koje se s društvenog stajališta smatraju neprikladnima jer mogu povrijediti nečiji obraz! U stvari, kad se kaže „neistina“ umjesto „laž“, štiti se obraz onoga koji je to izgovorio, zapravo ublažava njegov izričaj, umanjuje snažnu ekspresivnost koju ima riječ „laž“ pa sam izričaj na neki način i relativizira.

Prsūra

Za riječ *prsūra* u Rječniku piše da je to velika tava za prženje, da je sinonim *pusūra*, potom da imamo i nadimak *Prsūra* te da je ova imenica u blatski govor ušla iz dalmatskog, a potječe od latinske riječi *frixoria*. Gornja bi definicija bila potpunija da sam dodao da *prsura* ima dugu ručicu. Onako kako sam opisao kačolić.

Da vidimo kakve je oblike latinska „*frixoria*“ poprimila u pojedinim romanskim govorima: mletačko narječje danas ima oblik *fersora*, a nekada je to bila *frissura*, u dalmatskom govoru na Krku imamo *forsaura*, u furlanskom narječju ona glasi *fersore* ili *frisore*, u istarskim romanskim govorima je to *frisoura* ili *farsora*, a Apuliji koju Blačani nazivaju „Puja“ to je *fersura*, u sjeverozapadnom dijelu Italije *forsaja*! Čak su i moliški Hrvati u talijanskoj pokrajini Molise iz staroga kraja ponijeli riječ *přšula*, dakle s drugačijim naglaskom!

Što uočavamo? Da latinska „*frixoria*“ nije uspjela preživjeti u talijanskom, francuskom, španjolskom niti rumunjskom. Tek se portugalska *frigideira* u značenju *tava* etimološki neznatno približila latinskoj *frixoriji*, naime i *frixoria* i *frigideira* potječu od istog latinskog glagola *frigo*, -ere *pržiti*, *peći*.

Međutim, što imamo u romanskim jezicima u kojima nema prežitka od *frixorije*? U talijanskom imamo *padella*, u španjolskom *paella*, ali je u srednjem vijeku u španjolskom bila živa riječ *padilla*, u francuskom danas imamo *poêle*, u starofrancuskom smo imali *paële*, *paësles*, *paiële* – sve su ovo izvedenice od iste latinske riječi: *patella*, što znači *mali tanjur*, *tava*. Ako posjetite Španjolsku i naručite *paellu* budite sigurni da vam neće poslužiti - tavu! Ne, poslužiti će vam španjolski gastronomski specijalitet *paellu*, koja se tako zove samo stoga što je priprema u tavi koja se na španjolskom

kaže - *paella*! Dakle, poslužit će vam jelo *paellu* pripremljenu u tavi *paelli*! Ako pak odete u Portugal, pa poželite španjolsku *paellu*, tražite *paellu*! Španjolska *paella* piše se s dva *ll*, a portugalska *paella* s *lh*! Ako u prodavaonici želite kupiti tavu, tražite *frigideiru* (izgovaraj: *fridzideiru*).

A što je s rumunjskim koji je također romanski jezik? Tamo nema latinskih ni „*frixorie*“ ni „*patelle*“! To je stoga što su Rumunji bili najudaljeniji od središta Rimskog carstva pa su na krajnji istok jezični noviteti teško stizali velikim dijelom i krivicom Slavena, dakle i Hrvata koji su dolaskom na jadransku obalu prekinuli vezu Rumunjske s maticom u Rimu! U rumunjskom se tava zove *tigaie*! To nije ništa drugo nego balkanski grecizam *tiganj*!

Mudante

Znače *gaće*, *gaćice*, a riječ je preuzeta od mletačkog „*mudante*“! Uz *mudante* Blačani govore i „*budante*“!

Zašto neki Blačani *mudante* nazivaju *budante*? Lingvističkog opravdanja, koliko mi je poznato nema, ali postoji prilično vjerojatan kulturološki, psihološki razlog: da u govoru ne ispadnu nepristojni, nekulturni! Naime, prvi dio riječi *mudante* sadrži lik *muda*! No, valja odmah kazati da *muda* u riječi *mudante* nije ono što ste možda pomislili – dio muškog spolnog organa popularno poznatog pod nazivom 'jaja': talijanska riječ ima dugosilazni naglasak i glasi *mûda*, a ono na što ste možda pomišljali u blatskom govoru glasi *mûdà* (duljina na „u“ i kratkosilazni naglasak na zadnjem samoglasniku) – to je množina domaće standardne riječi *múdo* (dugosilazni naglasak), a označuje mušku spolnu žlijezdu, sjemenik, testis. Mi taj vitalni dio muškosti nazivamo jednostavno – 'jaja'. U nekim dalmatinskim govorima susrećemo naziv „*kujun*“, koji je prema don Boži Baničeviću, u uporabi i u Smokvici, u prenesenom značenju *budala*. Izvorno *kujun* je *mudo*, 'jaje' od mletački *cogion / coion*, talijanski *coglione* (č. *koljone*), španjolski *cojon* (č. *kohon*), francuski *couillon* (č. *kujon*).

Vratimo se na *muda*. U našem jeziku i u svakodnevnom životu imamo izuzetno stilski snažan izraz 'prodati *muda* pod *bubreg*' u općenitom značenju *varati*, *lagati*, *obmanuti*, doslovno, prevariti

kupca, podvaliti mu lošiju robu pod onu bolju! U lokalnom govoru se čuje izraz 'muda *Marjanova*', a značenje je *ništa / nema od toga ništa*.

Zašto neki Blačani mudante nazivaju budante?

Lingvističkog opravdanja, koliko mi je poznato nema, ali postoji prilično vjerojatan kulturološki, psihološki razlog: da u govoru ne ispadnu nepristojni, nekulturni! Naime, prvi dio riječi mudante sadrži lik muda!

Mûda ili *mûta* je stara talijanska riječ, još veoma živa u sjevernotalijanskim narječjima u mnogobrojnim značenjima, potječe od latinskoga glagola *mutare mijenjati*, a znači prostor, mjesto gdje ptice obitavaju dok mijenjaju perje (taj se postupak naziva *mitarenje*), pa se u prenesenom značenju to odnosi i na promjenu odjeće kod ljudi, na ono što mi u blatskom zovemo *promina*! Tako u starom tršćanskom narječju *mûda* znači *vestit* – još jedna riječ romanskoga podrijetla u blatskomu govoru. Stoga je Tršćaninu posve uobičajeno pohvaliti se da ima *muda nova* - novo odijelo, što bi kod nas izazvalo smijeh! Naime, Blačanin bi se odmah zapitao kakva su to nova *muda*! Blačanin će reći da ima novi *vestit*, a ne *muda nova* jer sjevernotalijanska riječ *muda* nije ušla u blatski govor kao samostalna jedinica, već jedino kao sastavni dio u složenici *mudante* i *umanjenici mudantine*, s time da su ove potonje *kupaće gaćice*. U okolici Trsta „*muda*“ je nekada bio naziv za *carinu*, uvedenu u vrijeme Mletačke republike na robu iz Njemačke, potom i *carinarnicu* te *toranj*, *kulu*, *stražarnicu*!

Stoga je dobro znati da romanske riječi *mûda*, *mûta*, *mudante* nemaju nikakve, ni glasovne, ni značenjske veze s našim domaćim riječima *mudo*, *mudonja*, *mudat*, *mudatost*!

Na Visu je u uporabi izraz „*mudante rasplućuše*“, to su bile starinske ženske *gaće* koje su

omogućavale mokrenje i bez skidanja budući da su bile rasječene između nogavica. Veoma praktično za brzo djelovanje!

Škätule - bätule

U Rječniku za škätule - bätule piše da su to riječi bez određena značenja u dječjoj igri: *škätule - bätule, pritvorite se u...bänak, katridu, komöstre i sl.*, izabrani najbolji lik nastavlja igru. Škatule – batule kao igra pojavljuju se u mnogim mjestima na istočnoj obali Jadrana. Prema pisanim izvorima koji su mi bili dostupni izraz je u uporabi u Senju, Makarskoj, Trogiru, Splitu, na Šolti. Pokušat ćemo barem malo, ali ipak nepotpuno rasvijetliti podrijetlo riječi škatule – batule!

Možda je motivacija ove fraze galama, buka: naime, škatula *kutija* može biti predmet kojim se proizvodi buka. Nadalje, drugi dio složenice batula potječe od mletačke riječi „batola“, talijanski „battola“, koja ima nekoliko značenja, jedno od njih je naprava za proizvođenje buke, nešto poput barabana, drugo značenje je čegrtaljka ili po blatsku *škrigitavnica*, kojom se također proizvodi buka, a ima i preneseno značenje: govorancija, brbljanje; govorljivost, brbljivost. S obzirom na preneseno značenje, nije isključeno da je naziv igre motiviran upravo galamom, bukom i pretjeranom brbljivošću sudionika!

U našim primorskim krajevima pojavljuje se i inačica 'šćakuli – bakuli'. Složenica je zabilježena u Omišlju na Krku. No, to tamo nije nikakva dječja igra već biljka *mak*, točnije *mak turčinak*, *poljski mak*. U Pitvama na Hvaru „šćakuli – bakuli“ su vrsta maka! Zanimljivo je pri tome da ovi nazivi nisu zabilježeni ni u Grličevoj Enciklopediji samoniklog jestivog bilja ni u Šugarovom Hrvatskom biljnom imenoslovu, iako se u obje knjige navodi mak kao sastavni dio „mišancije“ koju mi nazivamo „gruda“.

Vjerojatno su škatule - batule pučkom prilagodbom postale šćakuli - bakuli, a možda je toj prilagodbi pomogla i činjenica da se u sjevernotalijanskim narječjima govori s'ciatula (čitaj: šćatula; bez apostrofa izgovaralo bi se šatula!) za talijansko scatola *kutija*! A kakva je veza ovih izraza s poljskim makom, teško je preciznije kazati. Ipak, u južnoj Italiji u pokrajinama Basilicata i Puglia za mak

turčinak imaju nekoliko narodnih imena: scatela, scatellon, scattarolle, schiattarole. Sličnost oblika je neupitna, pa možda u tome valja tražiti rješenje!

U svakom slučaju i škatule - batule i šćakuli – bakuli lingvistički su neobično zanimljive složenice, koje tek valja u potpunosti rasvijetliti! Možda bi u tom traženju i etnolozi imali što kazati!

Drugi dio složenice batula potječe od mletačke riječi „batola“ koja ima nekoliko značenja, jedno od njih je naprava za proizvođenje buke, drugo značenje je škrigitavnica, koja ima i preneseno značenje: govorljivost. Nije isključeno da je naziv igre motiviran upravo galamom, bukom i pretjeranom brbljivošću sudionika!

Skalõnja

U Rječniku pod natuknicom „skalõnja“ piše da je to biljka ljutika, stručni latinski naziv je *Allium ascalonicum*, da u Blatu imamo i nadimak Skalõnja te da nam je riječ došla iz trščanskog narječja. Kao istoznačnicu znanost navodi i naziv *Allium cepa* var. *ascalonicum*.

Jedno pojašnjenje da ne bude zabune: ova se biljka u talijanskom zove scalogno, dakle, muškoga je roda, dok je u starom talijanskom i u sjevernotalijanskim govorima ona ženskoga roda i glasi scalogna. Kako je k nama došla iz trščanskog, i u blatskom je govoru ona ženskoga roda.

U *Hrvatskom biljnom imenoslovu* (Šugar 2008:834), pored skalõnje, navedena su i sljedeća narodna imena ove biljke: aljma, jutica, jutika, kozjak, lešnjačec, luk kozjak, luk ljutika, lukić, ljutica, ljutika, ljutika prava, škanjula, vlašac.

Pored stručnog latinskog naziva ova biljka ima i popularni latinski naziv *Ascalonia cepa*, što bi se

moglo slobodno prevesti kao *kapula iz Ascalona*. Starorimski pisac Plinije kaže da je domovina ove biljke stari mediteranski grad Ascalona, smješten na jugu današnjeg Izraela, u blizini palestinske enklave Gaze. Po gradu Ascalonu, koji se danas zove Aškelon, dobila je stručni i narodni naziv. U starijim pisanim izvorima naći ćete da joj je domovina Sirija, s obzirom na to da je grad Ascalona nekada bio u Siriji, ne ovoj današnjoj nego onoj povijesnoj, nazovimo je, antičkoj Siriji!

Starorimski pjesnik Ovidije naveo je podatak da je ljutika ili pod našu skalonja, jako dobar afrodisijak, da potiče seksualnu aktivnost. Slična se tvrdnja može naći i u novijoj literaturi o ljekovitom bilju. S obzirom na demografsku ugrozu kojoj smo izloženi, valjalo bi svakako poraditi na intenzivnom uzgoju skalonje. I na konzumiranju, dakako, ne bi li se poboljšala demografska slika Hrvatske. No, za poboljšanje demografske slike Hrvatske skalonja nije dostatna. Pače, kad bi se otklonili pravi uzroci pada nataliteta skalonja ne bi ni bila potrebna! Uzroci su brojni i raznovrsni, ali to ne spada u lingvistiku!

Francuzi je zovu „échalote“, Španjolci „escaluña“ ili „chalote“, Nijemci „Schalotte“, Englezi „shalot“. Francuzi imaju i pojam „échalion“ koji također znači ljutika, ali sa samo jednom lukovicom dok ih „échalote“ ima više, kao prava blatska skalonja, ona što je u nas *užala rest po vrtlima!* Naša domaća skalonja je izdužena, a danas pod pojmom ljutika u trgovinama nalazimo okrugle ili ovalne lukovice.

Obôjke

U Rječniku govora Blata na Korčuli piše da su „obôjke“ *komadi čvrstog platna kojima težaci omataju potkoljenice i pokrivaju cipele pri kopanju zemlje motikom*. Navedena je istoznačnica obojci. U uporabi u Blatu su (bila) oba oblika: obojke su množina ženskoga roda (jedinina je obojka), a obojci množina muškoga roda (jedinina je obojak).

Hrvatski standardni jezik poznaje oblik „obôjak“, u mn. „obôjci“, u malo širem značenju od blatskih obojaka. Tako u *Rječniku hrvatskoga jezika* (Anić 1998: 650) za natuknicu obojak navode se dva značenja: 1. *komad tkanine koji se ulaže pod stopala u opanke, komad platna u koji se umataju stopala (umjesto čarapa)*; 2. *komad tkanine u obliku*

trake kojim se obavijaju noge od gležnja do koljena, dio nekih vojničkih uniformi.

Značenje pod 1/ u Blatu odavno nije u uporabi. Obojak u značenju pod 2/ gotovo u potpunosti predstavlja obojke kakve susrećemo u Blatu. Kažem gotovo u potpunosti jer blatske obojke ili obojci nisu traka već komad platna koji se obavija oko potkoljenice i pokriva cipelu.

Blatske obojke u Veloj Luci nazivaju „hanjule“ a u Smokvici „gete“! Zanimljivo je da na udaljenosti od dvadesetak kilometara od Vele Luke do Smokvice imamo tri različita naziva za istu stvar, što upućuje na veliku zatvorenost lokalnih zajednica u prošlim, pa i ne tako davnim vremenima! U knjizi *Jadranske etimologije* (Vinja 1998: 199) stoji da se lik hanjule, pored Vele Luke, rabi i u Smokvici te u Pupnatu. Don Božo Baničević, međutim, u *Rječniku starinskih riječi u Smokvici na Korčuli* (Baničević 2000: 99) ne navodi hanjule već samo gete u značenju *obojak, nazuvak*. Vinjin podatak o smokvičkim hanjulama datira iz pedesetih godina prošlog stoljeća, u vrijeme kada je Vinja prikupljao građu za kasnije napisanu doktorsku disertaciju („*Romanski elementi u govoru i toponomastici otoka Korčule*“ – dostupna je znatiželjnicima u Državnom arhivu u Zagrebu) pa nije isključeno da su hanjule kasnije nestale iz smokvičkoga govora, odnosno da su ih potpuno istisnule gete!

Podrijetlo navedenih inačica je različito: obojke su riječ slavenskog podrijetla, hanjule su najstarije jer potječu iz dalmatskog supstrata od lat. riječi

Blatske obojke u Veloj Luci nazivaju „hanjule“ a u Smokvici „gete“! Zanimljivo je da na udaljenosti od dvadesetak kilometara od Vele Luke do Smokvice imamo tri različita naziva za istu stvar, što upućuje na veliku zatvorenost lokalnih zajednica u prošlim, pa i ne tako davnim vremenima!

pannulu, dakle iz jezika kojim su govorili žitelji našeg otoka prije nego su Hrvati došli na otok, a gete su najmlađa posuđenica iz razdoblja kad je našim otokom gospodarila Mletačka republika. Dakle, gete su kao riječ adstrat u odnosu na hrvatski smokvički govor!

Mlet. „gheta“ dolazi od franc. riječi „guêtre“ *gamaša*. Izvorno značenje riječi „gheta“ ne odgovara u potpunosti blatskom značenju lika obojke. Izvorno, gete su nazuvak koji je pokrivač cipelu, a predstavljao je dio elegantne muške odjeće, modni detalj, s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Sinonim za to značenje lika gete je *gamaše*! Prema *Rječniku grada Korčule* grupe autora (Kalođera i dr. 2008: 93) gete su *nazuvak od pusta koji se nosi povrh gornjih dijelova cipele*. Ista definicija je navedena i za *gamaše*!

U pojedinim naseljima na Hvaru, primjerice u Pitvama i u Zavali, u uporabi su oba lika, hanjule i gete. Ove potonje su *visoke muške cipele bez vezica*. Veoma slično je i u govoru grada Hvara.

Trogirani u svom vokabularu imaju gete u značenju *visoke muške cipele*, u Kukljici na otoku Ugljanu gete su *kratke vunene čarape*, dok je obojak *gležnjak ispleten od raznobojne vune*. U Kuni na Pelješcu getice su *kratke ženske čarape*, a u Trpnju gete su i *visoke cipele s lastikom za lakše obuvanje i izuvanje te pokrivalo cipele od pusta za zimsko razdoblje*, u Pijavičinu na Pelješcu gete su *štitnik za cipele*. U Dalmatinskoj zagori i u Imotskoj krajini obojke ili nazuvke od vune i kostrijeti zovu „sinjaši“ – jer su sinje (pepeljaste, sive, sivoplave) boje! U Imotskoj krajini gete su *visoke muške postole s elastikom na prorezima za obuvanje*, obojak je *komad tkanine koji se ulaže u obuću pod stopalo (ob. u opanak)*, a „poplet“ je *komadić sukna koji se umeće pod stopalo u obuću*. Autor *Rječnika imotsko – bekijškoga govora* Ivan Branko Šamija lik poplet popratio je i jednom gangom – pučkom pjesmicom iz imotskoga kraja: „Zora zori, ajde dragi vanka, u popletin da ne čuje majka“ (tako o tajnim ljubavnicima pjevaju u Imotskoj krajini!).

Stariji se sjećaju krpa kojima su se nekada omatala stopala! Te krpe - obojci kojim su se omatala stopala, poglavito nekada u nekim vojskama, zovu se u ruskom jeziku „portianki“, u francuskom „chaussettes russes“, što znači ruske čarape. Podrijetlo francuskog naziva valja zahvaliti polarnoj zimi koju su osjetile desetkovane Napoleonove trupe pri povlačenju iz Rusije u ratu 1812. godine. U vojsci bivše Jugoslavije nazivali smo ih „šuferice“, a to je zapravo složenica od njemačkih riječi „Schuh“ *cipela* + „Fetzen“ *krpa*, dakle krpa za u cipelu. Slično se zovu i u talijanskom: „pezza da piedi“ (komad tkanine za omatanje stopala).

Često čujemo izreku 'kom opanci, kom obojci'. Značenje te izreke je 'kako tko prođe, netko bolje, netko lošije'. Legenda kaže da izreka datira iz vremena kada srpska vojska nije imala dovoljno opreme, pa je jedan vojnik dobio opanke, a drugi obojke! Kod nas odavno nema ni opanaka ni krpa – obojaka, a i težački obojci su sve rjeđi jer su motorne kopačice i ostala mehanizacija u sveopćoj uporabi, naravno, tamo gdje se zemlja obrađuje! Ipak, i u nas se dogodi da netko dobije opanke, a netko obojke! A oni koji nemaju sreće ili nisu blizu oltara, što bi rekli Blaćani, ostanu i bez opanaka i obojaka! Njima ostaje nada! A mudra izreka kaže da se s nadom živi vječno ali bijedno!

Literatura

Anić, Vladimir. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber (III. izdanje), 1998.

Baničević, Božo. *Rječnik starinskih riječi u Smokvici na Korčuli*. Žrnovo: Župni ured Žrnovo, 2000.

Grlić, Ljubiša. *Enciklopedija samoniklog jestivog bilja*. Rijeka: August Cesarec, 1986.

Kalođera, Damir, Josipović Smojver, Višnja & Svoboda, Mira. *Rječnik govora grada Korčule*. Zagreb: Novi liber, 2008.

Kurelac, Fran. „Vlaške riječi u jeziku našem“. *Rad JAZU XX*, 1872.

Libro od dogagijah („Libro da memorie“) obitelji Ostoja (rukopis), 1834.-1904.

Šugar, Ivan. *Hrvatski biljni imenoslov*. Zagreb: Matica hrvatska, 2008.

Vinja, Vojmir. *Romanski elementi u govoru i toponomastici otoka Korčule* (doktorska disertacija), 1951.

Vinja, Vojmir. „Etimološki prilozi čakavskoj aloglotiji III“. *Čakavska rič*, vol. 15, br. 1. Split 1987., str. 3-41.

Vinja, Vojmir. *Jadranske etimologije - jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*. Sv. I (A-H). Zagreb: HAZU i Školska knjiga, 1998.